

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ
ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ
ИЗУЧЕНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

МРНТИ 14.29.01
УДК:376.1

А. Н. Аутаева 1, Д. А. Жолдасбекова
Ғылыми жетекшісі: пс.ғ.к. қауымдас. А. Н. Аутаева
8Д01901- Арнайы педагогика мамандығының 3 курс докторанты
Эл.п: zholdasbekova-d@mail.ru
Абай атындағы ҚазҰПУ Алматы қаласы, Қазақстан

**БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ТҮЗЕТУ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТКЕ
ДАЯРЛЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Аңдатпа

Мақалада болашақ мұғалімдерді түзету – педагогикалық қызметке даярлаудың маңыздылығы талқыланады. Авторлар болашақ мұғалімдердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығының ерекше қажеттілігі туралы айтады. Мектептегі жүргізілетін ерекше күтімді қажет ететін оқушылармен педагогикалық қызметінің негізгі аспектілері ашылады. Білім беру жүйесіндегі түзету – педагогикалық жұмыс бойынша заманауи маманға кәсіби сипаттама береді. Қазіргі мектепте түзету – педагогикалық қызмет барысын растайтын мұғалімдер, оқушылар, ата-аналармен жүргізілген диагностикалық сауалнамалардың нәтижелері ұсынылған. Алынған нәтижелер жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді түзету – педагогикалық қызметке даярлау барысында олардың кейбір түйткілді мәселелерге жеткілікті көңіл бөле берілмейтіндегі айқындады, бұл құбылыстар жеке зерттеу пәні ретінде ерекшеленбейді Түзету – педагогикалық қызметтің педагогикалық бағыттары егжей-тегжейлі ашылады. Жүргізілген эмпирикалық зерттеулер негізінде авторлар түзету – педагогикалық қызметке болашақ мұғалімдерді кәсіби даярауға ерекше мән берілуі қажеттілігін негіздейді.

Түйін сөздер: болашақ мұғалім, түзету- педагогикалық қызмет, кәсіби дайындық, студенттің даярлығы, даярлықты жетілдіру

А.Н. Аутаева 1, Д. А. Жолдасбекова 1
Научный руководитель пс.н.к. А.Н. Аутаева
8Д01901- Специальная педагогика
zholdasbekova-d@mail.ru
КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казахстан

**ВАЖНОСТЬ (ЗНАЧЕНИЕ) СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ К КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Аннотация

В статье раскрывается важность подготовки будущих учителей к коррекционно – педагогической деятельности. Авторы говорят об особой необходимости подготовки будущих учителей к коррекционно – педагогической деятельности. Раскрываются основные аспекты педагогической деятельности с учащимся, нуждающихся в особом уходе, проводимой в

школе. Дает профессиональную характеристику современному специалисту по коррекционно-педагогической работе в системе образования. Представлены результаты диагностических анкет, проведенных учителями, учащимися, родителями, подтверждающих ход коррекционно – педагогической деятельности в современной школе. Полученные результаты свидетельствуют о том, что в процессе подготовки будущих учителей к коррекционно – педагогической деятельности в вузах не уделяется достаточного внимания некоторым проблемным вопросам, эти явления не выделяются как отдельный предмет исследования, детально раскрываются педагогические направления коррекционно – педагогической деятельности. На основе проведенных эмпирических исследований авторы обосновывают необходимость особого внимания к профессиональной подготовке будущих учителей к коррекционно – педагогической деятельности.

Ключевые слова: будущий учитель, коррекционно-педагогическая деятельность, профессиональная подготовка, подготовка студента, совершенствование подготовки

A.N. Autaeva, D. A. Zholdasbekova

Scientific director A. N. Autaeva

3 rd cours doctoral 8D01901

zholdasbekova-d@mail.ru

KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

IMPORTANCE (SIGNIFICANCE) OF IMPROVING THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR CORRECTIONAL PEDAGOGICAL ACTIVITIES

Abstract

The article discusses the importance of preparing future teachers for correctional and pedagogical activities. The authors talk about the special need to prepare future teachers for correctional and pedagogical activities. The main aspects of pedagogical activity with students in need of special care, carried out at school, are revealed. Gives a professional description of a modern specialist in correctional and pedagogical work in the education system. The results of diagnostic questionnaires conducted by teachers, students, parents are presented, confirming the course of correctional and pedagogical activities in a modern school. The obtained results indicate that in the process of preparing future teachers for correctional-pedagogical activity in universities, not enough attention is paid to some problematic issues, these phenomena are not singled out as a separate subject of research, pedagogical areas of correctional-pedagogical activity are disclosed in detail. On the basis of the conducted empirical research the authors substantiate the need for special attention to the professional training of future teachers for correctional and pedagogical activities.

Keywords: future teacher, correctional and pedagogical activity, professional training, student training, improvement of training

Кіріспе. Болашақ мұғалімдердің түзету – педагогикалық қызметке дайындығын қалыптастыру қажеттілігі жеке әлеуметтік тұрғыдағы тұлғаға және мұғалімнің кәсіби дайындығына қойылатын талаптардың артуымен, сондай – ақ қазіргі кездегі қоғамдағы әлеуметтік тапсырыс негізінде туып отырған өзекті мәселенің бірі. Мектептерде түзету – педагогикалық қызмет бойынша жоғары оқу орындарында мамандарды даярлауға әрдайым жеткілікті көңіл бөлу қажет етіледі. Яғни білім бері үдерісінде ден саулығында қиындықтары бар балаларды оқыту мәселелеріне ерекше көңіл бөлінеді. Ондай балалардың саны да жылдан жылға артып келеді. Дамуында әр түрлі ауытқуы бар әр түрлі сыныптардағы оқушылар да көптеп кездеседі. Мұндай оқушылары бар сыныптарда жұмыс істейтін мұғалімдермен жүргізілген сауалнамасының нәтижелерін талдау көрсеткендей, олардың тек 23, 4 % жалпы білім беретін мектепте түзету – педагогикалық қызметті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін кәсіби білім, білік және дағдылардың жеткілікті мөлшеріне ие екені дәлелденген. Осылайша,

мұғалімдерді түзету – педагогикалық қызметке дайындауға жеткіліксіз көңіл бөлу мен оқуда қиындықтары бар балалардың дамуындағы білім беру мәселелерінің өсуі арасында қиындық бар.

Кәсіби дайындықтың тиімділігін арттыру мәселесі ғалымдарды оның оңтайлы шешімдерін іздеуге көбірек жүгінуге мәжбүр етеді. Түзету- педагогикалық мәселелеріне арналған зерттеулер саны да айтарлықтай бар. Сонымен, әлеуметтену процесінде тұлғаның рухани және шығармашылық қалыптасу мәселелерін З.А.Мовкебаева [1], мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің мазмұны мен сипатын саралауды Ж.И.Намазбаева[2], балалар мен жасөспірімдердің дамуы мен мінез-құлқындағы кемшіліктерді психологиялық – педагогикалық түзетуін Г.Ф.Кумарина [3], түзету қызметінің психологиялық – педагогикалық мәні және оның профилактикалық бағытын Г.А.Абаева[4], түзетудің педагогикалық әдістерін В.П. Кащенко [5] егжей – тегжейлі зерттейді.

Тікелей осы тақырыпқа жақын жұмыстармен айналысқан Ресейлік ғалымдардың еңбектерін атап өтуге болады : Фимушкина Людмила Владимировна “Технология обучения студентов коррекционно-педагогической деятельности” [6], Кузьмов Константин Робертович “Подготовка будущего учителя к коррекционно-педагогической деятельности в общеобразовательной школе “ [7].

Дегенімен де түзету-педагогикалық үрдістерін кадрлармен қамтамасыз ету мәселелерін, осы процесі ұйымдастырушы - мұғалімнің жеке басының шығармашылық дамуының әртүрлі аспектілерін қарастыру жеткіліксіз. Бұл зерттеу мәселесі бойынша тұжырымдамалық теориялардың жеткіліксіздігі, түзету – педагогикалық іс – әрекеттің болашақ – ұйымдастырушы мұғалімін қалыптастыру концепциясының болмауы оның тиімді дайындық қажеттіліктерін жүзеге асыруға кедергі келтіреді. Сондықтан да түзету-педагогикалық үрдістерін кадрлар даярлығымен қамтамасыз ету негізінде мәселесінің көтерілуі зерттеудің өзектілігін айқындайды.

Материалдар мен әдістер. Соңғы жылдары түзету педагогикасы мәселесі тек арнайы мектептер ғана емес, сонымен қатар арнайы сыныптар, жалпы білім беретін мектептердегі балалардың жекелеген топтарын қамту арқылы едәуір кеңейді. Сонымен, "түзету" ұғымын біз ең алдымен балалар мен жасөспірімдердегі психофизикалық дамудың кемшіліктері мен мінез-құлқындағы ауытқуларды әлсіретуге немесе жеңуге бағытталған арнайы және жалпы педагогикалық шаралар жүйесі және түзету - тәрбие және түзету-дамыту іс-шараларының жиынтығы ретінде қарастырамыз. Сонымен қатар, оқу процесінде түзету және дамыту қызметі басым болып табылады.

Балалық, жасөспірімдік және жастық шақтағы адамның психикалық даму процестерін сипаттайтын қағидаттар жүйесі мыналарды қамтиды: дамудың шығармашылық сипаты қағидаты; бірлескен іс-әрекет және қарым-қатынас; жетекші іс-әрекет және түзету-дамытушылық қағидаттары: алдағы даму мүмкіндіктерін айқындау; дамудың сезімтал кезеңдерін, балалардың дамуын күшейтуді, бірлігін есепке алу. Осыған орай, осы сыныптарда түзету-педагогикалық процесі жүргізетін мұғалімнің ерекшеліктерін зерделеуге және оның тиімді кәсіби дайындық жағдайларын анықтауға кеңес берген жөн.

АҚШ -та мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру жүйесі ел заңнамасымен реттеліп, ұлттық білім беру саясатына сай іске асады. Алайда мектептің ұйымдық құрылымын өзгерту мәселесі мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру ортасының шектеулі шарттарын құру жергілікті білім беру органдары мен мектеп әкімшілігінің міндеттері.

Жаңа Зеландияның Ұлттық білім беру саясаты мүмкіндігі шектеулі балаларға қатынасы бұл балалардың жалпы білім беретін мектептерде білім алуға құқықтарын реттейді және 2014 жылдан бері ол жергілікті білім беру органдарына инклюзивтік мектептер құруды 100% қамтамасыз етуді тапсырды. Жалпы білім беретін мектептерде әр баланың қажеттілігін ескере отырып, жалпы мектеп бағадарламасына сай әрбір баланың қабілеттерін және мүмкіндіктерін дамытуға тиімді стратегиялар және қажетті жағдайлармен қамтамасыз етеді [8].

Финляндияда мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру мәселелері ұлттық деңгейде шешіледі. Фин педагогтары мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беретін мектептерде оқи алатынына 90% сенеді [9].

Францияда 1989 жылғы білім туралы заңда елде тұратын барлық балалар мен жасөспірімдерге, әлеуметтік шығу тегіне, мәдени деңгейіне және ұлтына қарамастан білім алу құқығы бекітілген. Сол заң арнайы білім берудегі интегративті тенденцияларды да растады. Түзету және дамыту бойынша мамандар шешуі керек кәсіби міндеттердің күрделілігіне байланысты теориялық және практикалық тұрғыда кадрларды даярлау мәселелері біздің елімізде де өте маңызды. Мұғалімнің кәсіби қызметке дайындығы-жас маманға педагогикалық жұмыс үшін қажетті белгілі бір кәсіби маңызды қасиеттер мен дағдылардың қалыптасуын көрсететін кең көзқарас.

Сондықтан белгілі бір дайындық жүйесінің тиімділігі туралы осы жүйелер жеке кәсіби маңызды қасиеттерді қаншалықты дамытатындығымен ғана емес, сонымен бірге тұтастай алғанда кәсіби және жеке даму сапасын сипаттайтын интегралды көрсеткіштермен де бағалануы керек. Осындай маңызды көрсеткіштердің бірі-мұғалімнің жеке тұлғаға бағытталған дамыту қызметін жүзеге асыру мүмкіндігі.

Жеке парадигмада жұмыс істей отырып, мұғалім ең алдымен оқушының жеке басына, оның эмпатикалық түсінігіне бағытталуы керек. Бұл тәсіл пәнді дәстүрлі оқытуға қарағанда әлдеқайда кең, терең және күрделі. Оны дамуында ауытқулары бар балалармен жұмыс жасауда қолдану әсіресе қиын, өйткені олармен қарым-қатынастың объективті себептеріне байланысты қиын және арнайы дараланған әдістерді қолдануды қажет етеді [10].

Пән мұғалімінің дәстүрлі кәсіби даярлығы педагогикалық процестің әртүрлі жағдайларына және оқушылардың өзіндік ерекшеліктеріне бейімделіп жүзеге асуы қажет етіледі.

Осы тұрғыдан алғанда, мұғалімнің түзету-педагогикалық қызметі бірыңғай педагогикалық процестің ажырамас бөлігі, ал мұғалім оның белсенді қатысушысы болып табылады. Сондықтан, оқу процесінде баланың дамуы мен мінез - құлқындағы ауытқулардың алдын - алу және жеңу міндеттерін жүзеге асыру үшін мұғалім уақытша процестің қатысушысы болып қана қоймай, сонымен қатар оны психологиялық, физикалық, интеллектуалдық және моральдық тұрғыдан жүзеге асыруға дайын болуы керек. Басқаша айтқанда, ол осы процестің ұйымдастырушысы болуы керек.

Дамуында айқын ауытқулары жоқ балалары бар, педагогикалық тұрғыдан қараусыз қалған жасөспірімдері бар, тәуекел тобындағы балалары бар мұғалімнің кәсіби-педагогикалық қызметіне қойылатын жалпы талаптар өтемдік оқыту сыныптары туралы үлгі Ережемен (1992), жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандартымен (1994) айқындалады. Мұндай балалармен компенсациялық және түзету-дамытушылық білім беру сыныптарында білім беру мекемелерінде кәсіби-педагогикалық қызмет тәжірибесі бар және әдетте арнайы дайындықтан өткен мұғалімдер жұмыс істей алады. Олардың функционалдық міндеттеріне оқушылардың жеке ерекшеліктерін анықтау, дамыту жұмыстарының бағыттарын анықтау, балалардың жалпы даму динамикасын белгілеу, олардың жалпы білім беру бағдарламаларын игеруін есепке алу мақсатында жүйелі түрде тереңдетіп оқыту кіреді.

Бір сөзбен айтқанда, жалпы білім беретін мектептің мұғалімі қарапайым оқушылармен кәсіби-педагогикалық іс-әрекетке ғана емес, сонымен қатар дамуы мен мінез-құлқындағы ауытқулары бар балалармен түзету-педагогикалық жұмысқа да дайын болуы керек.

Әрбір мұғалім, оның мамандану пәніне қарамастан, белгілі бір жалпы кәсіптік талаптарға сәйкес келуі керек, адамның жеке қасиеттерінің жиынтығымен, оның сәтті кәсіби қызметі үшін қажетті педагогикалық білімдермен және дағдылармен қамтамасыз етілуі керек, яғни жеке тұлғаның инвариантты, идеализацияланған параметрлерімен және мұғалімнің кәсіби қызметімен, оның кәсіби бағдарымен сәйкес келуі керек [11].

Оқушылармен түзету-педагогикалық жұмысты ұйымдастыру тұрғысынан алғанда мұғалімнің оған қалай бағытталғандығы, осы қызметте кіммен ынтымақтаса алатындығы, педагогикалық ұжым аясында кімнің көмегіне жүгіне алатындығы маңызды [12]. Сынып жетек-

шісінің, тәрбиешінің, әлеуметтік тәрбиешінің және психологтың біліктілік сипаттамалары осы сызықты көруге мүмкіндік береді.

Педагог қызметкерлердің функционалдық міндеттеріне қарайтын болсақ, оларды біліктілік сипаттамаларының шеңберімен шектей отырып, мұғалім де, сабақтан тыс тәрбиеші немесе сынып жетекшісі, мектептен тыс ортада ол әлеуметтік мұғалім де, әлеуметтік қызметкер де болып келеді [13].

Мұғалім оқытылатын пәнді ескере отырып, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асырады. Бұл студенттердің жеке басының жалпы мәдениетін қалыптастыруға, олардың әлеуметтенуіне, кәсіби бағдарламаларды саналы түрде таңдауға және дамытуға ықпал етеді. Оқытудың әртүрлі нысандарын, әдістерін, тәсілдері мен құралдарын пайдалана отырып, мұғалім мемлекеттік стандартқа сәйкес оқушылардың қажетті дайындық деңгейін қамтамасыз етеді.

Сынып жетекшісі ретінде мұғалім білім алушыларға оқу іс-әрекетінде көмек көрсетеді, олардың қосымша білім алуына жәрдемдеседі. Сонымен қатар, ол оқушылардың жеке дамуы мен тәрбиелеу жүйесіне қажетті түзетулер енгізеді, түзету - педагогикалық іс-әрекеттің ерекшеліктері ескеріп, оның элементтерін бастапқыда мұғалім-тәрбиешінің функционалдық міндеттерін де атқарады.

Бұл өзара әрекеттесу мұғалімнің біліктілік сипаттамасында айқын көрінеді. Психологтың жеке ерекшеліктерін, ұсыныстарын зерттеу негізінде ол білім алушылармен түзету-дамыту жұмыстарын жоспарлайды және жүргізеді. Білім беру мекемесінің кеңесімен және балалар ұйымдарымен тығыз байланыста балалармен оңалту - түзету және мәдени-бұқаралық жұмысты ұйымдастырады және жүргізеді. Оқушылардың ата-аналарымен немесе оларды алмастыратын адамдармен өзара әрекет етеді. Девиантты мінез-құлықтың, жаман әдеттердің алдын алу бойынша жұмыс жүргізеді.

Осылайша, дамуында және мінез-құлқында ауытқулары бар балалармен жұмыс істейтін мұғалім үшін арнайы көңіл бөлетін мәселелер көп екендігін айтуға болады. Балалардағы ақаудың айқын емес ауырлығын және олардың жалпы білім беретін мектепте оқитынын ескере отырып, бұл жағдайда маңызды корреляциялық дағдылардың ішінде мыналарды атап өткен жөн:

-баланың дамуындағы ауытқуларды көре білу және осы ауытқуға алдын ала педагогикалық диагноз қою;

-ауытқудың педагогикалық диагностикасын жүргізе білу, ақаудың болуын және оның салдарын ескере отырып, баланың одан әрі даму жолдарын болжай білу;

- қайталама ақаулардың дамуының бұзылуының пайда болуының алдын алу білігі;

- балалардың осы тобын түзету мен тәрбиелеудің жалпы және нақты міндеттерін анықтай білу;

- түзету жұмыстарының жекелеген түрлерін жоспарлай білу;

- түзету, оқыту және тәрбиелеу мақсатында оқу, педагогикалық және әдістемелік ақпаратты түрлендіре білу;

- оқытудың нақты құралдарын меңгере және оларды дұрыс пайдалана білу (М. Назарова).

Дамуында кемшіліктері мен мінез-құлқындағы ауытқулары бар балалардың ерекшеліктерін, олармен кәсіби және педагогикалық жұмыстың өзіндік ерекшелігін ескере отырып, мұғалім осы ерекшеліктерді көре алатындай бірқатар мен қасиеттерге ие болуы керек [14].

Әрине, мұғалімнің жеке басының ерекшелігі дамуы мен мінез-құлықта ауытқулары бар балалармен және жасөспірімдермен түзету-педагогикалық іс-әрекеттерді жүргізуде ең қолайлы болып табылады.

Осылайша, мұғалімнің түзету және педагогикалық қызмет жүйесінде кәсіби және педагогикалық дайындығында маңызды орын алады. Алайда, мұғалім қаншалықты жақсы дайындалған болса да, оның жеке қасиеттері мен қасиеттері қандай болса да, девиантты балалық шақ пен баланың қалыптан тыс дамуы мәселелерін шешу қиынға соғады. Ол мамандармен тығыз қарым-қатынасты, ата-аналармен және балалармен сындарлы өзара

әрекеттесуді қажет етеді, балалармен және жасөспірімдермен түзету-педагогикалық процестің нормативтік-құқықтық базасына берік қолдауды қажет етеді. Түзету-педагогикалық процесті ұйымдастырушы мұғалім жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие процесінде түзету қызметін нақты оқу-әдістемелік қамтамасыз етуі қажет. Осы бағытта педагогикалық бағыттағы студенттерді кәсіби даярлау процесі ерекше маңызға ие екеніне көз жеткіздік.

Экспериментке қатысушылар. Зерттеуге М.Әуезов атындағы ОҚУ-дың 82 студенті қатыстырылды. Және 25 пен 65 жас аралығындағы 20 педагог қатысты, бұл субъектілердің жұмыс өтілі 3 жылдан 27 жылға дейін болды. Сондай-ақ, педагогикалық экспериментке даму патологиясы жоқ балалардың 20 ата-анасы қатысты, бірақ олар мүмкіндігі шектеулі балалармен бірге топқа барады және мүмкіндігі шектеулі балалардың 6 ата-анасы қатысты. Зерттеу 2019 жылдың қыркүйегінен 2022 жылдың мамырына дейін (Шымкент қаласында) жүргізілді.

Әдіс-тәсілдері. Зерттеуге негізделген әдіснамалық тәсілдер: жүйелік, аксиологиялық және белсенділік. Бұл зерттеуде келесі зерттеу әдістері қолданылды: оқытушылар және студенттермен сұхбаттасу, олардан сауалнама және тест қабылдау, байқау, бақылау, оқу жаттығуларын орындау, статистикалық талдау. Және психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмекке мұқтаж балаларға арналған "диагностика".

Зерттеудің мақсаты- болашақ мұғалімдердің коррекциялық-педагогикалық іс-әрекетке кәсіби даярлық жағдайын анықтау.

Сауалнама сұрақтары блогы. "Сіз ерекше күтімді қажет ететін балаларға білім берудің бірнеше нұсқаларының бар екенін білесіз бе? "Педагогтардың 60% - ы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың мұндай нұсқалары туралы білмейтіндіктерін, тек 40% - ы қарапайым топтарында да, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған жеке топтар түрінде де мүмкін екенін біледі.

Әрі қарай, біз мұғалімдерден кәдімгі мүмкіндігі шектеулі бала басқа сыныптасарының жағымсыз әрекеттерінен сенімді қорғалған деп келісе ме деп сұрадық.

Мұғалімдердің "мүмкіндігі шектеулі бала дені сау сыныптастарының қалаусыз әрекеттерінен сенімді қорғалған деп ойлайсыз ба? "эксперименттің анықтаушы кезеңінде ұсынылған суреттен көріп отырғанымыздай, мұғалімдердің тек 10% - ы кәдімгі мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі мүмкіндігі шектеулі баланың құрдастарынан қорғалғанына сенімді, мұғалімдердің 40%-ы дені сау құрдастар тобындағы мүмкіндігі шектеулі баланың құрдастарының жағымсыз әсерінен қорғалмағанына сенімді, мұғалімдердің 20% - ы оның кем емес қорғалғанына сенімді, дені сау балаларға қарағанда. Мұғалімдердің 30% - ы тұрақты мүмкіндігі шектеулі бала сау балаға қарағанда аз қорғалған деп сенімді жауап берді. Иә Жоқ кем емес сау балалар аз қорғалған. Дені сау балаларға қарағанда олар дені сау құрдастарының мүмкіндігі шектеулі балаға жағымсыз әрекеттерінен қорғауға кепілдік бере алады.

Әрі қарай, біз мұғалімдерден мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу кезіндегі міндеттердің маңыздылығын анықтауды сұрадық. Педагогтардың 80% - ы мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіру міндетінің маңыздылығын атап өтті, 20% - ы білім беру бағдарламасын игеруге мән берді.

Алайда, мұғалімдер баланың дамуындағы жетіспеушілікті түзету міндетін атап өткен жоқ, дегенмен әлеуметтену біздің қоғамды қазіргі қайта құрудың өзекті факторы болып табылады. Сонымен қатар, мұғалімдерде баланың дамуындағы коррекциялық түзетудің маңыздылығы туралы жеткілікті түсінік жоқ екені байқалды. Көріп отырғанымыздай, мұғалімдердің 30% - ы мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған бейімделу бағдарламалары туралы білмейді, мұғалімдердің 20% - ы білім беру материалын күрделілік деңгейіне қарай саралауға мән береді. Келесі сұрақ: Мұғалімдердің "білім беру бағдарламасын бейімдеу деп не түсінесіз?" эксперименттің анықтаушы кезеңінде осылайша білім беру бағдарламасын бейімдеу бойынша жұмыстың бастапқы көрінісі дұрыс бағытта болады. Мұғалімдердің мүмкіндігі шектеулі баланы басқа балалармен бірге дамытуға дайындығы төмен-мұғалімдердің 60% - ы бұл процеске әлі дайын емес, тек 40% - ы бұл процесті оң бағалайды. Олардың дайындығын

баллмен бағалай отырып, мұғалімдер 5-тен 8-ге дейін балл қойды, максималды балл тіркелген жоқ. Осылайша, әркім өз тобында "ерекше" баланы дамытуға дайын емес және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды көпшілікке қосуды шешкендер өздерінің педагогикалық күштеріне күмәнданады.

"Аталған мамандардың қайсысымен сіз өзіңіздің кәсіби қызметіңізде жиі араласасыз?" 40%-ы педагог – психологпен, 30%-ы логопед – мұғаліммен, 30%-ы медицина қызметкерімен, яғни педагогтар арасында дефектолог – педагогпен қарым-қатынас тапшылығы бар деп жауап берді.

Сауалнама деректеріне сәйкес, мұғалімдер мүмкіндігі шектеулі балалармен қарым – қатынас жасауда қиындықтарға тап болады, өйткені эмоционалдық қиындықтардың дәрежесін мұғалімдер жоғары баллмен бағалады – 10% – 10 балл, 20% - 8 балл, көпшілігі-5 балл (70%). Мұғалімдерге мүмкіндігі шектеулі балалармен қарым-қатынаста күшті психологиялық қолдау қажет екені байқалды.

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдерге қажет қолдаудың негізгі түрі-мамандардың кеңестері (сауалнамаға қатысқандардың 20%), әріптестердің әдістемелік көмегі (10%), әкімшілік тарапынан қолдау (20%), әдіскердің көмегі (10%), ата-аналардың қатысуы (40%). Мұғалімдер мамандардың көмегін қабылдауға дайын, сонымен бірге ата-аналарды оқу процесінің негізгі серіктестері ретінде көреді.

Мұғалімдер ерекше күтімді қажет ететін балалармен жұмыс барысында алатын қолдаудың негізгі түрі – ата-аналардың қатысуы (40%), дидактикалық материалмен қамтамасыз ету (30%), мамандардың кеңесі (30%) екенін атап өтті.

Диагностиканың белгіленген кезеңінде эксперименттің нәтижелері педагогикалық білім беру технологиясын енгізу қажеттілігін, мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың білім беру процесіне коррекциялық-педагогикалық іс-әрекетті қолдану қажет екендігін көрсетті.

Анықтау экспериментінің нәтижелері студенттерге түзету-педагогикалық қызметте қандай мәселелерге көңіл беруі керектігі айқындалды. Әсіресе :

-болашақ мұғалімдердің өздерінің түзету-педагогикалық қызметін жетілдіруге деген танымдық ынтасының көрсеткіштері. Нормалар, талаптар, ережелер туралы идеялар, білім берудегі инновациялық қызмет, оны болжау және жоспарлау қоғам қажеттіліктерін ескеру;

-кәсіби дайындығының және түзету-педагогикалық қызметі бойынша білімнің ғылыми - теориялық қалыптасқан деңгейінің көрсеткіштері. Кәсіби маңызды құндылықтар, идеялар мен сенімдер болашақ мұғалімнің түзету-педагогикалық қызметінің бағыттары.

2021-2022 жылдары тәжірбиелік - эксперименттік жұмыстың екінші кезеңі – *қалыптастыру эксперименті* өткізілді. Екінші кезеңде оқытудың ұсынылған әдістемелік жүйесінің тиімділігі тексеру мақсаты етіп қойылды.

Аралық және қорытынды бақылаулар барлық топтарда бірдей тапсырмалар бойынша жүргізілді.

Тәжірибе қорытындысында эксперименттік топтардың болашақ мұғалімдерін даярлауда тәжірибелік дайындықтың бастапқы және соңғы деңгейлерін салыстыру арқылы сандық және сапалық талдау нәтижелеріне қорытынды жасау жұмыстары орындалды.

Біз болашақ мұғалімдерді даярлауда тәжірибелік дайындықты жетілдіру әдістемесінің тиімділігін кезеңдер бойынша тексеруден өткіздік. Сондықтан *бақылау кезеңінде* мынадай міндеттер қойылды:

- тәжірибелік-эксперимент жұмыс барысында алынған эксперимент мәліметтерін талдау;
- осы талданатын материалдарды зерттеудің мақсаты, міндеті және болжамымен салыстырмалы түрде тексеру;
- эксперимент нәтижелерін математикалық, статистикалық өңдеу;

Осы жұмыстарды жүргізу үшін экспериментке қамтылатын топтар мен олардағы студенттердің саны белгіленді.

Оқыту кезеңінде ұсынылған әдістемелік жүйенің тиімділігі кешенді тексеру арқылы жүргізілді. Олар: студенттердің жаңа әдістемелік жүйе бойынша оқытуға дейінгі және кейінгі

білім деңгейін анықтау; алған білімдерін кәсіби қызметте қолдану дағдыларын меңгеру мақсаттарын қоя білуі; қарастырылып отырған тақырып мазмұнының ерекшелігін ескере отырып, қойылған мақсатқа сәйкес тапсырмалар құра білуі.

Бақылау және эксперименттік топтардың біреуінде оқу материалы дәстүрлі әдістеме негізінде, ал басқа топта оқу материалы авторлық оқу-әдістемелік құралдарды қолдану арқылы беріліп, авторлық әдістемелік жүйе бойынша сабақтар өткізілді.

Нәтижеде студенттердің түзету-педагогикалық қызметін арттыру деңгейінің эксперименттен кейін екі топта да жоғарлағанына көз жеткіздік.

Эксперименттік топтың бақылау қорытындыларын бақылау тобының бастапқы және қорытынды бақылау нәтижелерімен салыстырдық (1- кесте).

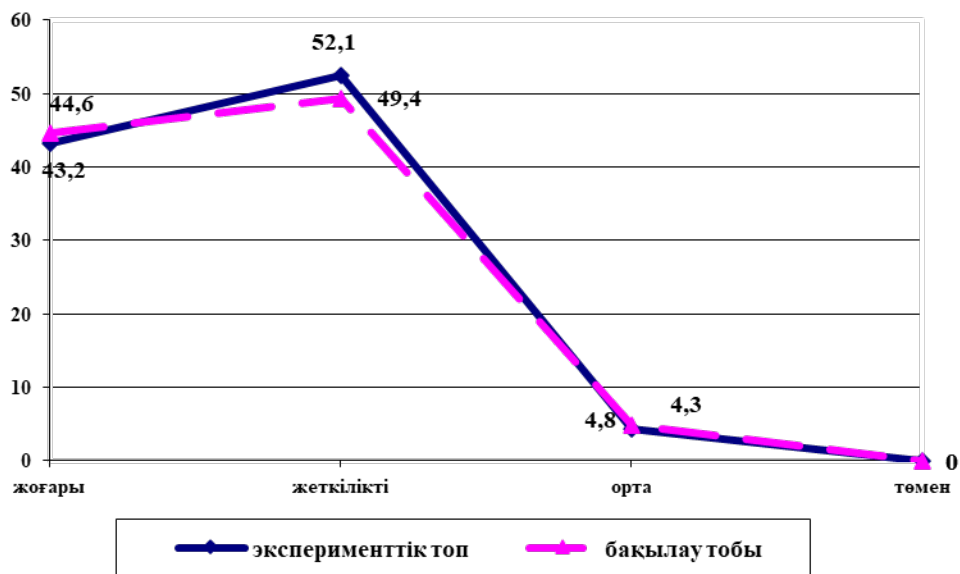
Кесте 1 - Болашақ мұғалімдердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығын жетілдірудің тәжірибелік жұмыстардан кейінгі деңгейінің өзгерісі (бастапқы және қорытынды бақылау (% есебімен)).

Топтар	Деңгейлер (% есебімен)							
	төмен		орта		жеткілікті		Жоғары	
	Бастапқы бақылау	Қорытынды бақылау	Бастапқы бақылау	Қорытынды бақылау	Бастапқы бақылау	Қорытынды бақылау	Бастапқы бақылау	Қорытынды бақылау
Эксперименттік топ 40 ст.	43,21	-	52,54	13,24	4,32	61,84	-	25,21
Бақылау тобы 42 ст.	44,63	34,31	50,52	52,11	4,81	12,23	-	1,43

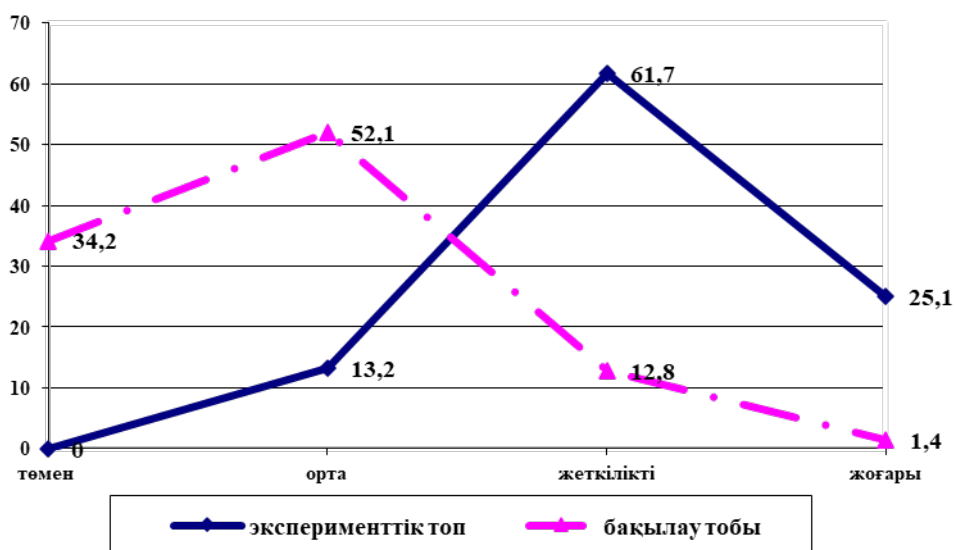
Кестеден бақылау тобында аздаған өзгерістер бар екені, ал эксперименттік топта жүргізілген тәжірибелік жұмыстардың оң нәтижесі байқалады. Атап айтар болсақ, анықтау эксперименті барысында эксперимент тобындағы студенттердің 43,21 %-і төменгі деңгейді көрсеткен болса, эксперимент соңында төмен деңгейді көрсеткен студенттер болмады; жоғары деңгейді бастапқыда ешбір студент көрсете алмаса, эксперимент соңында олар 25,21% ке жетті; жеткілікті деңгей алғашында студенттердің 4,32%-ін құраса, соңында 61,84% болды; орта деңгей алғашында 52,54% болса, эксперимент соңында 13,24% ге төмендеді.

Студенттердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығын жетілдірудің (эксперименттің басы мен соңы) даму деңгейінің көрсеткіштерін 1 және 2 суреттерден көруге болады.

1 сурет – Студенттердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығын жетілдіру деңгейінің көрсеткіштері (экспериментке дейінгі)

2 сурет - Студенттердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығын жетілдіру деңгейінің көрсеткіштері (эксперименттің соңы)

Бұл зерттеу жұмысы болашақ мұғалімдердің түзету – педагогикалық қызметке даярлығын жетілдіру деңгейінің эксперименттен кейін екі топта да жоғарлағанын көрсетеді, алайда өсу көрсеткіштерінде пайыздық айырмашылықтар бар екенін анықталды.

Эксперименттен соң терең білім алу және болашақ мамандығында түзету – педагогикалық қызметін шыңдау үшін тәжірибелік дайындықты жетілдіру қажет деген жоғары деңгейін көрсеткен студенттер саны бақылау тобында 1,4% , ал эксперимент тобында – 28,8% артты. Ал, төмен деңгей бақылау тобында 10,5%-ке , ол эксперимент тобында – 34,2%-ға азайды. Экспериментке дейінгі эксперимент тобы мен бақылау топтарындағы пайыздық көрсеткіштердің айырмашылығы байқалмады. Эксперимент барысында тәжірибелік дайындықты жетілдіруге арналған тапсырмаларды орындау және зерттеу жұмысына қажетті арнайы әдістермен жұмыс істеу біліктерін бағалау арқылы анықталды.

Қорытынды. Алынған нәтижелер жоғары оқу орындарында студенттердің түзету – педагогикалық қызметке даярлық деңгейінің көрсеткіштері әліде жетілдіру керек екендігін көрсетті.

Осылайша, эксперименттік топтың субъектілерінде қалыптастырушы эксперименттен кейін түзету – педагогикалық қызметін қалыптасу деңгейлерінде оң өзгерістерді байқалды. Біздің ойымызша, бұл диагностикалық бағдарламаның критерийлерін дұрыс таңдаумен, сондай-ақ зерттеу алгоритмінің сауатты құрылуымен байланысты. Зерттеу нәтижелерін математикалық өңдеу эксперименттік топта ұсынылған педагогикалық жағдайларды жүзеге асырудың тиімділігін көрсетті. Бұл зерттеу болашақ мұғалімдердің түзету – педагогикалық қызметін қалыптастыру мәселесін толық шешуді талап етпейді және оны шешудің бір ғана нұсқасы болып табылады. Сонымен қатар, бұл болашақ педагогтың кәсіби және жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың тиімді құралы.

Зерттеу міндеттері тұрғысынан бұл жұмыстардың құндылығы мынада: олардың нәтижелері педагогикалық түзету – педагогикалық қызметін қалыптастыру туралы түсінік алуға мүмкіндік береді, сонымен қатар оларды студенттерді дайындау процесінде пайдалану мүмкіндігі. оқу және кәсіптік қызметтің жаңа түрлері. Сонымен қатар, талдау шығармашылық психологиясының шығармашылық мәселесін зерттеушілермен қатар кәсіби педагогика саласындағы бұл жетістіктердің біршама қарапайым екенін мойындау керек екенін көрсетті. Сонымен бірге бұл зерттеулер эксперименталды деректермен және олардың жалпыла-маларымен жеткіліксіз дәлелденген, онсыз студент-болашақ маманның түзету – педагогикалық қызметін қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері мен механизмдерін зерттеу мүмкін емес. Осылайша, зерттеудің өзектілігі нақтыланды. Жинақталған теориялық және практикалық материал дамуды және жетілдіруді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мовкебаева З.А. Современная модель подготовки специального педагога // Вестник КазНПУ им. Абая (Сер. «Специальная педагогика»). - № 1(44), 2016. - С. 6-9
2. Намазбаева Ж.И. Развитие личности в процессе психологизации современного образования: монография. - Алматы: Ұлағат КазНПУ им.Абая, 2013.
3. Г.Ф. Кумарина Коррекционная педагогика в начальном образовании : учебное пособие для академического бакалавриата Москва 2018.-258 с.
4. Абаева Г.А.Коррекционная работа в школе для детей с нарушениями зрения Караганда 2019
5. Кащенко, В. П. Педагогическая коррекция. Исправление недостатков характера у детей и подростков / В. П. Кащенко. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 231 с.
6. Фимушкина Л.В. Технология обучения студентов коррекционно-педагогической деятельности М. 2016. 246 с.
7. Кузьмов К.Р. “ Подготовка будущего учителя к коррекционно-педагогической деятельности в общеобразовательной школе М. 2014.288 с.
8. Policy and challenges of building schools as inclusive communities / Curcic, S. et al. (National-Louis University, Chicago, Illinois, USA), 2017.
9. Hillenbrand K. Correctional pedagogy. Teaching difficult students. М.: Akademiya, 2007. P. 237.
10. Нагорнова А.Ю. Особенности профессиональной подготовки будущего педагога к коррекционной педагогической деятельности с учащимися // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. ;
URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=5671> (дата обращения: 27.10.2022).
11. Мураталиева А.Н. Коррекциялық –педагогикалық іс -әрекеттің психологиялық – педагогикалық негіздері . М.Молодой ученый. – 2016. – № 19.2 (123.2). Т.2. 23-25

12. Ferguson, D. L. *Improving Education: The Promise of Inclusive Schooling*. Education/ D. L. Ferguson, A. Desjarlais, G. Meyer.- Newton: Development Center, MA. National Inst. For Urban School Improvement, 2000.- 96 p.

13. Шашкина Г. Р. *Основы коррекционной педагогики и коррекционной психологии: логопедическая ритмика*. – М.: Юрайт, 2020. – 216 с.

14. Arshad, M. A., Shabbir, M. S., Mahmood, A., Khan, S., & Sulaiman, M. A. (2020). *An exploration of IQ, EQ, spiritual quotient (SQ) elements in the human reengineering program (HRP) practices: A study on the drug rehabilitation Centre in Malaysia*. *Journal of Human Sport and Exercise - 2020 - Winter Conferences of Sports Science*. <https://doi.org/10.14198/jhse.202015.proc2.32>

УДК 376.37

МРНТИ 14.29.29

Акилбаева Г.И.¹, Нурақын А.Т.²

¹филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, akilbayeva71@mail.ru

²7М01901 – Арнайы педагогика мамандығының 2 курс магистранты, nurakyn99@inbox.ru,

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,

Шымкент қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ІІІ ДЕҢГЕЙДЕГІ ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМУЫ БАР БАЛАЛАРДА БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада байланыстырып сөйлеуді дамыту, қалыптастыру негіздеріне сипаттама беріліп, мектеп жасына дейінгі ІІІ деңгейдегі жалпы сөйлеу тілінің дамуы бар балаларда байланыстырып сөйлеуді түзету жұмыстарының негізгі бағыттарына талдау жасалынып, дәйектелген.

Бүгінгі күні сөйлеуді дамыту біздің қоғамда өзекті мәселе болғандықтан мектеп жасына дейінгі балалардың басым бөлігі өз ойын анық жеткізуде қиналады, бұл байланыстырып сөйлеу тілін дамытуды қажет ететіндігін көрсетеді. Мектеп жасына дейінгі ІІІ деңгейдегі жалпы сөйлеу тілінің дамуы бар балаларда сөйлеу тілі дамуындағы қиыншылықтар мен саналы түрде ықпал ететін түзету жұмыстарының тиімділігін анықтау мақсатында эксперименттік зерттеу ұйымдастырылды. Зерттеу бағытына сәйкес мектепке дейінгі педагогикалық еңбектер бойынша балаларды әңгімелеуге үйрету байланыстырып сөйлеуді қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылды, логопедия саласындағы мемлекет тарапынан жүзеге асырылып жатқан іс-шараларға талдау жасалынып, зерттеудің педагогикалық тиімділігі тәжірибе арқылы тексерілді. Экспериментте балалардың ауызша байланыстырып сөйлеу тілін тексеру барысында сұрақтарға толық, кең көлемді жауап беру, оқылған ертегі, мәтіннің қысқаша мазмұнын айту, суреттерге қарап өз тәжірибе негізіне сүйене отырып сөйлем құрастыру, бақылаудағы объектіні суреттеу көрсеткіштері негізделіп, қорытынды алынды. Зерттеу нәтижелеріне сүйеніп байланыстыра сөйлеуді қалыптастыру бойынша түзету жұмыстарының негізгі бағыттары көрсетіліп, анықталған.

Тірек сөздер: Жалпы сөйлеу тілінің дамуы, байланыстыра сөйлеу, түзету, монологты сөйлеу, диалогты сөйлеу.